

HAL
open science

:

Milena I Tsvetkova

► **To cite this version:**

Milena I Tsvetkova. : . Annual of Sofia University „St. Kliment Ohridski”, Faculty of Journalism and Mass Communication, 2006, 12, pp.149-184. 10.5281/zenodo.3660082 . hal-02471669

HAL Id: hal-02471669

<https://hal.science/hal-02471669>

Submitted on 12 Feb 2020

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Distributed under a Creative Commons Attribution - NonCommercial 4.0 International License

ЛЕСНИ ЗА ЧЕТЕНЕ ИЗДАНИЯ: ЧЕТЕНЕ С ВЪЗРАЖЕНИЯ

EASY-TO-READ EDITIONS: READING WITH OBJECTIONS

Milena Tsvetkova*
Dr., Associate Professor

Published Reference (Suggested Bibliographic Citation):

Цветкова, Милена. “Лесни за четене” издания: Четене с възражения. В: Год. на Софийския университет “Св. Климент Охридски”. Факултет по журналистика и масова комуникация. Т. 12 [2005]. София, 2006. с. 149-184.

Quoting from or reproduction of this paper is permitted when accompanied by the foregoing citation.

ABSTRACT

The aim of the paper is to show that the easy-to-read concept and to make an objections. What is Easy-to-Read? The aim of easy-to-read publications is to write simply and understandably, but at the same time in an adult and varied manner. Easy-to-read books may be fiction and non-fiction: novels, short stories, thrillers, poems, technical books, etc. Some books are written directly in easy-to-read, some are adaptations of classics. what are the information needs of people with learning disability? Many people have difficulties in using and understanding important information and literature. Literacy studies show that in many countries 25 or even 40-45 percent of the adult population are not able to read news information or an ordinary book with good comprehension. You will find disabled persons, functionally illiterates, immigrants, etc. What makes a text easy-to-read, how to write an Easy-to-Read document, how to make layout of publications pictures, illustrations and symbols, Who are you writing for? Easy-to-read books are easier to read and easier to understand than other books but the degree of difficulty varies from

---

* Sofia University St. Kliment Ohridski, Bulgaria
Faculty of Journalism and Mass Communication
Department of Communication and Audiovisual Production
1000 Sofia, 49 Moskovska str.
E-mail: milenaic@uni-sofia.bg

one book to another. Use a project to develop „Easy to Read Guidelines“ of the European Union and to translate them into all European languages and the Swedish model for easy-to-read can play an important role in over-bridging the information gap between they who easily can surf in the information society and they who cannot.

Keywords: easy culture, easy media, easy-to-read information, easy-to-read type, easy-to-read typography, guidelines for easy-to-read materials, style guide, book publishing, perception, reading, readability, learning disability, Sweden

УВОД

Материалите “Easy-to-Read” (“лесни за четене”) са една неоправдано пренебрегвана и необяснимо незаета ниша в българската издателска практика. Тези специфични издания придобиха известност у нас едва на 21 ноември 2003 г., когато в Националната библиотека “Св. св. Кирил и Методий” беше организирана изложбата “Правото на четене. Книги за хора с увреждания”, открита във връзка с Европейската година на хората с увреждания¹. Оказва се обаче, че изданията “Easy-to-Read” са предназначени не само за хора с увреждания.

Целта на настоящото изследване е да анализира и обясни концепцията за създаване на “лесни за четене” публикации. Изложението си поставя две основни задачи: да аргументира необходимостта от изработване на национална стратегия за обособяване на профил “easy-to-read type” книги и периодични издания и да проследи световния опит, в частност шведския модел в това направление.

Правото на четене е основно човешко право, регламентирано още през 1972 г. в Хартата за книгата на ЮНЕСКО, а по-късно и в Хартата за читателя (1992 г.), приета отново от ЮНЕСКО по предложение на Международната асоциация на издателите

---

¹ Стефанова, Д. Книги със специална форма за хората с увреждания. В: Библиотека, 2004, №1, с. 49–53.

(International Publishers Association) и Международния комитет за книгата (International Book Committee). Обществена и професионална отговорност на създателите на четива е да гарантират и осигурят ресурсно това общочовешко право.

Твърде много хора в света посрещнаха XXI век без уменията да четат. Смущаващо много са хората, които изпитват трудност при използването и разбирането на важна информация, новини и литература. Изследванията на грамотността показват, че в над 70 страни средно 25%, а някъде и 40–45% от възрастното население е неспособно да прочете новините в пресата или някоя обикновена книга, неспособно е да разбере дешифрираните типографски символи. По данни на Статистическия институт на ЮНЕСКО (UIS)² през 2000 г. в света са регистрирани 862 милиона неграмотни над 15-годишна възраст, т.е. 20% от населението на земята, или всеки пети, не умее да чете и пише. В Европа неграмотните са 11 милиона или 1,8% от населението на континента. В световен мащаб неграмотността характеризира 236 милиона мъже, докато неграмотните жени са над 2/3. Не по-малко притеснителна е неграмотността сред младите хора на възраст между 15 и 24 години. За света неграмотността покрива 13,2% от населението или 141 милиона, а за Европа е 0,3% или 320 хиляди души. Данните за България съвсем не са благоприятни – у нас неграмотните над 15-годишна възраст са 106 хиляди или 1,6% от населението, като неумеещите да четат и пишат между 15 и 24-годишна възраст са 4 хиляди или 0,3%.

Притеснителното за нас е, че ООН ни нарежда сред 138-те държави, подлежащи на периодичен мониторинг за нивото на неграмотност (illiteracy rate). Известни са и деветте страни с най-

---

² UNESCO – 2003 EFA Global Monitoring Report 2003/4. Gender and Education for All: The Leap to Equality. Paris: UNESCO, 2003, p. 87, 319.

висока неграмотност: Бангладеш (50,6 млн.), Бразилия (15,9 млн.), Египет (19,6 млн.), Етиопия (21 млн.), Индия (287 млн.), Индонезия (19,4 млн.), Китай (141,9 млн.), Нигерия (22,5 млн.) и Пакистан (46,5 млн.). Но неграмотността не е проблем само на развиващите се страни. Изследванията от 90-те години в Германия, Австрия, Белгия, Канада, САЩ, Ирландия, Нова Зеландия, Холандия, Полша, Великобритания, Швеция и Швейцария показваха, че и сред тяхното население около $\frac{1}{4}$ нямат минимума навици за четене, необходими в бита и в работата.

Повод да се работи по проблема за създаването на “easy-to-read” издания стана обявеното на 13 февруари 2003 г. в централата на ООН в Ню Йорк “Десетилетие на ООН за разпространение на грамотността: 2003–2012 г.” (The United Nations Literacy Decade)³. Девизът на Декадата е “Грамотността – източник на свобода”, а в продължение на десет години страните – членки на ООН, ще трябва да организират кампании за насърчаване на функционалната грамотност и четенето и да създават благоприятни условия за гарантиране на правото на четене за всеки гражданин.

Тук ще си позволя да формулирам изходната за предстоящото изложение теза: **кампаниите за насърчаване на грамотността и четенето ще бъдат социално и икономически оправдани само ако е гарантиран и материалът за четене на новограмотените и решените да четат.** Съществува риск от провал на всички положени усилия, за които свидетелства опитът на подобни кампании в Третия свят, където милиони възрастни, получили начална грамотност, след една година отново попадат в графата неграмотни, просто защото им е липсвало подходящо четиво. Очевидно е, че ако не се мисли за “след това”, за достъпни информационни обекти, не е възможно да се напредва в по-горните образователни нива. И още по-лошо –

---

³ The United Nations Literacy Decade (2003–2012). <http://unesco.org/news/literacy2003.htm>

новата способност ще бъде изгубена. Обречена на икономически провал ще бъде всяка кампания, която влага милиони в поддръжката на акции, училища, учители и научни форуми, ако не е даден шанс на обучените да съхранят уменията си.

АКТУАЛНОСТ НА ПРОБЛЕМА “EASY-TO-READ”

Достъпът до култура, литература и информация е основно демократично право. За реализацията на това право много хора с физически и психически увреждания (забавено интелектуално развитие, дислексия, аутизъм, частична или пълна слепота и др.), хора с езикови проблеми (имигранти, недостатъчно образовани, ученици) или просто с ограничени умения за четене и писане се нуждаят от достъп до “лесни за четене” материали. В лесно достъпна форма могат да се публикуват не само книги и брошури. В “easy-type” може да се подава информация и чрез вестниците, чрез телевизията, радиото, интернет и т.н.

От 1987 г. в Стокхолм, Швеция, функционира финансиран от правителството Фонд “Лесни за четене” (Swedish Easy-to-Read Foundation)⁴, който популяризира и обяснява природата и потребностите от издания, лесни за четене, и извършва системен мониторинг на основните целеви групи. И днес фондът активно координира предложенията на издателите на материали за лесно четене и потребностите на емигрантските служби, училищата, организациите и институциите, обслужващи хора с увреждания. Впечатляваща е и дейността му по изготвяне на методики и помагала за редакционна и извънредакционна работа. Швеция е инициатор и на Международната “Easy-to-Read” мрежа (International Easy-to-Read Network), която ще проведе световна среща на 6–8 октомври 2005 г. в

---

⁴ Centre for Easy-to-Read. 2005. <http://www.lattlast.se>

Барселона, Испания⁵. На нея ще присъстват представители на всички национални “Easy-to-Read” асоциации, а тематичният спектър обхваща “информираната общественост”, “социалното включване”, грамотността сред възрастните, интеграцията на имигрантите в двуезичния контекст, ролята на библиотеките и Интернет в осигуряването на достъп до “лесни за четене” материали, ефективни практики и техники за писане, дизайн и илюстриране на “лесни за четене” книги и периодични издания, писане на “лесни за четене” новини и т.н.

В рамките на последния, 57-ми конгрес на Световната асоциация на издателите на вестници (World Association of Newspapers) в Истанбул – 29 май – 2 юни 2004 г.⁶, както и на последвалата международна конференция “Редактор и маркетинг – 2004” в Лисабон (25–26 ноември) една от основните теми за обсъждане и обмен на опит беше привличането и задържането на нови читатели чрез “лесни за четене” издания. Редакторите на вестници от цял свят вече не се съмняват, че за да увеличат тиражите си в ситуация на редуциран читателски интерес, е необходимо да привлекат нови потребители – пътниците в обществения транспорт, жените, младежите, но най-вече хората, които никога не четат поради зрителни затруднения и затруднения в разбирането на текстовете. “Лесни за четене” вестници по примера на първия подобен шведски вестник “8 СТРАНИЦИ: Лесни за четене новини”⁷ (вж *Приложение 1*) вече ще се издават не само за слабограмотни, за интелектуално изоставащи или за хора с увреждания. Редакторът на

⁵ International Easy-to-Read Network Meeting. Barcelona, 6–8 October 2005. <http://lecturafacil.galeon.com/Documents/ProgramaBro.pdf>

⁶ 57-th World Newspaper Congress. 11-th World Editors Forum. Info Services Expo 2004, <http://www.wan-press.org/IMG.html>.

⁷ Електронната версия на вестника 8 PAGES (8 SIDOR) е на уеб-адрес: www.8sidor.se. Вж. и Tronbacke, Bror Ingemar (Swedish Easy-to-Read Foundation, Stockholm, Sweden). Easy-to-Read — Needs, Network and Information Technology: Доклад на семинар “Международни програми за четенето”, Крим, 20 окт. 2004. <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2004/disk/doc/142.pdf>

полския вестник “Fakt” Гжегож Янковски обяви на Световния конгрес на издателите на вестници в Истанбул⁸, че благодарение на технологията “лесен за четене” само за два месеца неговият вестник е станал най-търсеният в страната. Тази технология е осигурила продукт на съвременно ниво – популярен, лаконичен вестник, с огромно количество снимки и илюстрации, с достатъчно “въздух”, с възможности за бърза ориентация и леко прочитане, вестник, който информира разбираемо, просто и ясно описва събитията и обществените явления и който е дружелюбен към своите читатели.

На същия форум на редакторите беше издигната и тезата за редизайна по модела “easy-to-read” като печелившата иновация във вестникарския отрасъл. Тази теза беше защитена от представителите на Innovation International Media Consulting Group – Juan Senor (Лондон), Claude Erbsen (САЩ) и Juan Antonio Giner (САЩ). Тримата експерти настояват за въвеждане на формати на вестници за “бързо и лесно” четене, за промени в политиката на заглавията, за съкращаване на колонките, за увеличаване на кегела и т.н.

За съжаление в сферата на книгоиздаването не само у нас, а и в световен мащаб, проблемът “Easy-to-Read” сякаш не е на дневен ред.

СЪЩНОСТ НА “EASY-TO-READ” ИЗДАНИЯТА

Какво означава “Easy-to-Read”? Когато терминът “лесни за четене” излиза от сферата на образованието и издателския бизнес, смисълът е “лесни за разчитане и лесни за разбиране” материали. Познати са две определения за “Easy-to-Read”⁹. Едното го обяснява като лингвистична адаптация на текст, която го прави по-лек за четене от оригинала, но която не прави по-леко възприемането

⁸ World Editors Forum. 2005. <http://www.worldeditorsforum.org>

⁹ Tronbacke, Bror Ingemar (Swedish Easy-to-Read Foundation, Stockholm, Sweden). The Publishing of Easy-to-Read in Sweden: Lecture given at National Library of Australia, Canberra, 1993. <http://www.llstiftelsen.se>

(перцепцията). Второто определение обозначава адаптацията на всяко съобщение, редуцирано до лесен и за възприемане, и за разбиране текст. Лесните за четене издания са изобретение на скандинавския регион. Първо се появяват през 1968 г. в Швеция, покъсно в Холандия, Финландия, Великобритания и Франция. Публикациите “easy-to-read” днес са единственият шанс за всички, които имат сериозни проблеми с четенето и които изпадат в отчаяние от невежеството си.

Всъщност идеята “Easy-to-Read” съвсем не е нова. Още през II век пр.н.е. древногръцкият историк Полибий в своята “Всеобща история” (IX.1.1–5) аргументира необходимостта от писане на особен тип съчинения, наречени “ton filhkoon” – за любители на лекото четене. Днес, макар и не обстойно теоретизирани, са регистрирани подобни актуални стилове на четене – “бързо и леко” (quick and easy) и “кратко и леко”.

Политиката за публикуване на “лесни за четене” материали в началото на XXI век – художествени и нехудожествени произведения, новини и официална информация, се ръководи от убеждението, че всички хора са равни и че всички хора трябва да се възползват еднакво от културния опит, от социалната и научната информация в съответствие с личните им възможности. В никакъв случай олекотяването на по-важните четива не бива да става препятствие пред движението на мисълта и стимулирането на фантазията. Специфичното на “лесните за четене” издания е в простото и достъпно писане, в “хигиеничното” за окото оформление, и в същото време в предпазването от инфантилизиране на оформлението като отговор на изискването за недискриминационен и необиждащ възрастните читатели външен вид. Тоест “easy-to-read” изданието е специална публикация с професионално преосмислени елементи – съдържание, език, илюстрации и графичен план.

Много често се задава въпросът книгите “easy-to-read” истински книги ли са. Разбира се, че са истински, при това издаването им е свързано с много повече компетентност по отношение на реципиента и с много повече емпатия. Същността на тези издания е описана в директивите на IFLA “Guidelines for Easy-to-Read Materials” (1997) и в пътеводителя на ILSMN European Association “European Easy-to-Read Guidelines” (1998)¹⁰. Лесните за четене публикации се отличават с висококачествена, леко оцветена хартия, с едър шрифт – поне 14 пункта, с широки бели полета, с ярки, пълноцветни и реалистични изображения, езикът е адекватен на ограничения речников запас на реципиентите, с кратки думи и кратки изречения. Ако текстът е с художествено съдържание, той трябва да е поднесен с много пряка реч, с еднопластов и праволинеен сюжет, в който действащите лица са естествени и достъпни, а финалът е оптимистичен. В указанията на IFLA се легитимират два типа “лесни за четене” книги:

- 1) адаптирани издавани книги и
- 2) книги, написани специално за хора със затруднения при четенето.

Съществуват и *книги близнаци* или книги с напълно идентично съдържание, но в две различни технически изпълнения: книжно тяло и звукозапис с ниска скорост на изразително четене. При тези “миксирани” четива рецепцията е бинарна – читателят слуша от говорещата версия и следи с пръст текста в печатната книга.

---

¹⁰ Guidelines for Easy-to-Read Materials / Compiled by Bror Tronbacke. Published by IFLA Headquarters. IFLA Professional Report no. 54. The Hague, 1997. (The IFLA Guidelines available in English, Spanish, French, German and Russian). Вж. и Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia / Gyda Skat Nielsen and Birgitta Irvall. Under the auspices of the Section of Libraries Serving Disadvantaged Persons. The Hague: IFLA Headquarters, 2001. 37 p. 30 cm. (IFLA Professional Reports ; 70).

ЦЕЛЕВИ ГРУПИ ЗА ИЗДАНИЯТА “ЛЕСНИ ЗА ЧЕТЕНЕ”

Твърде трудно е да се обособят категоричните потребителски групи на “easy-to-read” материалите. Изключително динамично се изменят състоянията и дефицитите сред хората, които четат трудно поради физически, психически, лингвистични или други отрицателни белези. Като начало световната практика е обособила две групи: хора с физически или психически недостатъци и читатели с ограничено познаване на езика или с ограничени читателски умения. Читателите на лесни за четене материали могат да се разделят на още три категории: възрастни, младежи и деца.

В групата на хората с минимални мозъчни разстройства влизат читателите с дефицит на внимание, на моторен контрол и контрол на възприемането, както и индивиди в състояние на временни душевни и психически разстройства. В групата на умствено непълноценните хора се нареждат хората с афазия, аграфия, дислексия и аутизъм. Потребители на лесните за четене издания са и хората със специфични потребности като глухите и слабовиждащите по рождение. Най-многобройна е групата на неграмотните, слабограмотните и новоограмотените – имигранти, бежанци, функционално или маргинално неграмотните и бавночетящите възрастни хора.

У нас регистрираните към 2003 г. лица с интелектуални затруднения – потенциални потребители на “лесни за четене” издания, по данни на Българската асоциация на лицата с интелектуални затруднения (БАЛИЗ) са 70 хиляди.

Социална микросреда за разпространение на “easy-to-read” материали са не само училищата и социалните служби, а и болниците, затворите, казармата, бежанските лагери, миграционните служби, информационните центрове за имигранти и временно пребиваващи в отделните страни. Сериозна нужда от

“лесни за четене” издания се изпитва и по време на предизборни кампании и при всеки друг вид кампанийни мероприятия в сферата на здравеопазването, екологията, движението по пътищата и т.н.

ПРАВНИ ОСНОВАНИЯ СРЕЩУ ИНФОРМАЦИОННАТА ИЗОЛАЦИЯ

Демократичното право на четене е регламентирано в множество международни документи и съответните национални нормативни актове. Всяко ограничаване на правото да чете, дори и да не беше правно регламентирано, е достатъчен повод за потърпевшия да се почувства дискриминиран.

Сред основните международни документи са: “Стандартни правила за равнопоставеност и равни шансове за хората с физически и психически недостатъци” на ООН (от 1993 г.)¹¹, издадени и в “лесна за четене” версия (вж *Приложение 2*), “Минимални стандарти за третиране на лишените от свобода” на ООН (от 1977 г.)¹², “Манифест за публичните библиотеки” на ЮНЕСКО (от 1994 г.), “Харта за книгата” на ЮНЕСКО (от 1972 г.), “Харта за читателя” на Международния комитет за книгата и Международната асоциация на издателите (от 1992 г.), както и много документи на ИФЛА – Международната федерация на библиотечните асоциации.

Ще си позволя да цитирам член 1 от “Хартата за читателя”, приета на 23-ия конгрес на Международната асоциация на издателите, провел се на 21 януари 1992 г. в Ню Делхи. Озаглавен е “Правото на четене” и гласи: “Ние сме твърдо убедени, че книгите са изключително ефективни в предаването на знания и в обмена на идеи. Ето защо четенето стимулира в най-голяма степен развитието

¹¹ The Standard Rules of the United Nations on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities. <http://www.lattlast.se>

¹² Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Geneva, 1955 and approved by the Economic and Social Council, 31 July 1957 and 13 May 1977.

на мисълта и активното участие на човека в обществото. Държим да отбележим, че все още слабото разпространение на образователните стандарти в целия свят и отказът да се справим с глобалната неграмотност предизвикват социална депривация и ограбват обществото. Повтаряме отново: Четенето е универсално право.”

Във всички изброени световни нормативни актове основният постулат е “Всеки има право да чете”. И във всички е формулирано убеждението, че единственият начин да се направи четенето достъпно е некомерсиалният ангажимент на издателствата, подкрепен от библиотеките и всички информационни – културни, образователни и социални – институции, имащи някакво отношение към четенето.

Правни основания за писане, издаване и разпространение на “easy-to-read” материали има и в България. Съгласно Закона за достъп до обществената информация (чл. 6, т. 2) в страната ни трябва да се осигуряват еднакви условия за достъп до всякакъв род обществена информация, а според чл. 26, ал. 4: “Лица, които имат зрителни увреждания или увреждане на слухово-говорния апарат, могат да поискат достъп във форма, отговаряща на техните комуникативни възможности”. Законът за интеграция на хората с увреждания, който е в сила от 1 януари 2005 г. (обн. ДВ, бр. 81, 17 септ. 2004 г.), настоява за канализиране на усилията в седем насоки (чл. 4, т. 2, 7), сред които са “образованието и професионалното обучение” и “достъпната информация”. За целите на образователната и професионалната подготовка Министерството на образованието и науката е задължено (чл. 17, т. 4) да осигури учебници, учебни помагала, съвременни технологии и технически средства за обучение на лицата с увреждания до 18-годишна възраст или до завършване на средното образование. Задължения за осигуряване на подходящи материали за четене имат и висшите училища (чл. 20, т. 1). С

ангажимента “достъпна информация” са натоварени националните медии – БНТ, БНР и БТА. Те са задължени да включват в своите програми специални предавания за хората с интелектуални затруднения.

Пренебрежителното отношение към горепосочените ангажименти, както и пасивността или мълчанието по проблема “easy-to-read” може да се приеме за *непряка дискриминация* според българския Закон за защита срещу дискриминацията, който е в сила от 1 януари 2004 г. Защото поставянето на лице в по-неблагоприятно положение чрез привидно неутрална практика (чл. 4, ал. 3) – тоест отказът от обособяване на профил “лесни за четене издания” в българската издателска индустрия при ясно очертани целеви групи “в очакване”, е *par excellence* непряка дискриминация.

Важно и стимулиращо издателствата обстоятелство откриваме в така нареченото Флорентинско споразумение и по-точно в Протокола към Споразумението за внос на предмети с образователен, научен и културен характер (Найроби, 26 ноем. 1976 г.), което е в сила за България от 14 март 1997 г. Обект на това споразумение са както всички печатни издания, така и книгите, публикациите и документите за лица с физически или умствени увреждания, т.е. “напечатаните на какъвто и да е език и каквото и да е значението на илюстрациите, които съдържат” и всичко, предназначено за слепите и другите хора с недъзи – говорещи книги, книги с уголемен шрифт и т.н. Страните, подписали Флорентинското споразумение, са се ангажирали да не събират никакви такси или други вътрешни налози при вноса и да не облагат с мита и налози износа на посочените продукти. А държавите са се ангажирали да отпускат валута и/или лицензи при вноса на книги и публикации за ползване от лица с недъзи, в библиотеките, болниците и затворите.

Въпреки достатъчните правни основания, отново ще напомня,

че макар у нас да са очертани целевите групи за “easy-to-read” материали – сериозният брой неграмотни (106 хиляди над 15-годишна възраст или 1,6% от населението по данни на Статистическия институт на ЮНЕСКО) и хора с умствени увреждания (още 70 хиляди) – практика на издаване на “лесни за четене” публикации в България де факто отсъства.

ПИСАНЕ ПО МОДЕЛА “EASY-TO-READ”

Вероятно най-притесняващото издателите обстоятелство е липсата на помагала, методисти и практики по писане на “лесни за четене” материали. Действително у нас не се подготвят специалисти в това направление. Указанията, помагалата и курсовете по писане по модела “easy-to-read” са само на чужди езици, но все пак съществуват.

През последните десет години, вероятно с умножаването на кампаниите за ограмотяване и насърчаване на четенето или с разрастването на издателския профил “лесни за четене”, бяха публикувани общи и специализирани помагала за “easy-to-read”. Сред тях са “The British Columbia Securities Commission: Plain Language Style Guide”, “You Can Prepare Easy-to-Read Materials” (указания на The National Clearinghouse for Alcohol and Drug Information), както и методически брошури на Световната здравна организация за изготвяне на “лесни за четене” материали по проблемите на СПИН, бронхиалната астма, алергиите, бременността и т.н. (вж *Приложения 3 и 4*).

За разлика от първите издатели и редактори на лесни за четене материали днешните специалисти по четенето се отказват да търсят точните параметри на олекотяването и да градят строги директиви. Те са убедени, че динамиката на техниките за издаване на полезни и търсени “easy-to-read” четива се определя от две ключови

обстоятелства: креативността на създателите на тези четива и от цикличната обратна връзка с потребителите им.

Опитните практики от скандинавските страни и САЩ обаче не са склонни да либерализират докрай дейността на редакционните екипи и предлагат достатъчен набор от препоръки за начинаещи издатели. В Ню Мексико, САЩ, например през 2002 г. е сформирана школата “EasyRead Copywriting” с директор Кристина Андерсън. В уебсайта на школата¹³ могат да се прочетат лаконичните указания “10 правила за писане на easy-to-read информация”. А именно:

1. Използвайте приятелски, естествен език. Пишете в разговорен тон.
2. Изключвайте жаргона. Ако не можете да го игнорирате, обяснете го.
3. Използвайте сегашно време.
4. Използвайте кратки думи и изречения.
5. Ограничете съобщението си до 3 или 5 основни точки. Това ще направи съобщението ви лесно за схващане.
6. Използвайте черен или тъмнооцветен текст и леко оцветена хартия.
7. Използвайте разточително белите полета.
8. Използвайте минимум 14 пункта *серифен* шрифт.
9. Избягвайте шапки, надзаглавия и подзаглавия.
10. Придържайте се към праволинеен план на изложението.

Едно от най-пълните и прецизирани помагала за издатели на “лесни за четене” материали е основаващата се на шведския опит и одобрена от Европейската комисия методика “European Easy-to-Read Guidelines” (юни 1998)¹⁴. В това помагало, прието с идеята да

¹³ Article by Kristina Anderson. 2005. <http://www.easyreadcopywriting.com/docs/10tips.pdf>

¹⁴ Make it Simple: European Guidelines for the Production of Easy-to-Read Information for People with Learning Disability for authors, editors, information providers, translators and other interested persons / By Geert Freyhoff, ILSMH-EA Gerhard Hess, Lebenshilfe, Germany; Linda Kerr,

гарантира плътността на едно информирано и четящо мултинационално тяло, каквото е Европейският съюз, се отделя равностойно внимание и на двата типа “лесни за четене” издания – оригинални нови публикации и адаптирани за целта вече публикувани издания.

Работата по редуцираната за слабограмотни и новограмотени читатели версия на публикувани творби е концентрирана около процедурите по “олекотяване”. Първо се подбира само значимата за целевата група част от оригиналния текст като се отстраняват въведенията, коментарите, паратекстовете и т.н. След това всеки абзац се кондензира в едно-две прости изречения. Проверява се общата логическа структура на изложението. Накрая се селектират само ключовите моменти, за да добие посланието формата на резюме. Унищожават се всеки текст, който не е директно обвързан с целта на публикацията, най-информативните моменти се поставят в началото на параграфите и се формулират множество вътрешни заглавия.

За технологията на писане на нови “easy-to-read” материали инструкциите са по-подробни.

Езикът. Пише се на опростен, достъпен език. Използват се прости и конкретни еднозначни думи. Избягват се сложно структурираните изречения и абстрактните принципни схеми. Ако се употреби абстрактен израз, веднага следва да се онагледят или сравнят с конкретен пример. Ежедневният, разговорният език е най-лесен за четене и разбиране. Вместо дълги и трудни за произнасяне словосъчетания се използват общовалидни и достъпни за целевата група думи и изрази. Редките думи се поясняват чрез ключове

ENABLE, Scotland; Elizabeth Menzel, ILSMH-EA; Bror Tronbacke, Easy-to-Read Foundation, Sweden; Kathy Van Der Veken, ANAHM, Belgium. Brussels (Belgium): ILSMH European Association, June 1998. 26 p. (These Guidelines have been published in all official languages of the European Union: Danish, Dutch, English, Finnish, French, German, Greek, Italian, Portuguese, Spanish and Swedish).

(препратки) от контекста, незаобиколимите абривиатури се изписват фонетично (например, ООНe), а всяко заглавие на документ, нормативен акт, организация се обяснява с максимално прости думи в скоби.. Важен момент е да се избягват чуждиците, професионалният жаргон, инициалите, сложните абривиатури, акронимите и символният (метафоричният) език, който може да бъде погрешно изтълкуван. Но най-важният момент при това специализирано писане е изданията за възрастни да се поднасят на езика на възрастните, докато инфантилизирането на езика и изказа би било белег за непрофесионализъм.

Стилът. Употребяват се изключително лично адресирани фрази и послания. Пише се “Ти имаш право да ...”, а не “Гражданинът има право да ...”. Формата на изказ трябва да е почтителна. Глаголите са активни, а не пасивни, т.е. пише се винаги в сегашно време и никога в минало, което облекчава интерактивността и гарантира живост на посланието. Препоръчва се употребата само на позитивни изречения, тъй като негативните, отрицателните думи могат да смутят и дори да уплашат читателя. Действието трябва да тече по една нишка, в логична последователност. То трябва да е пряко и опростено, без голям брой действащи лица. Не са желателни въведенията, интродукциите и отклоненията (лирични, психологични, морализаторски, описателни). Всяка незаобиколима сложна връзка е непосредствено придружена от обяснение и описание с конкретен логичен образ или сцена, в която действията протичат в еднопланова и хронологична рамка.

Организацията на изречението. Всяка отделна идея се помещава в самостоятелно изречение, описанието на няколко действия в едно изречение е недопустимо. Самото изречение има максимално допустима дължина 12-15 думи. Желателно е всяко изречение да се помещава само на един ред (строфа).

Високоинформативните изречения се организират по следния начин: първо е условието (“ако”, “когато”), след него са важните нови сведения (“тогава”). Например:

Обикновено: “Броколите, морковите, картофите, грахът и спанакът са много полезни хранителни продукти”.

Лесно за четене: “Тези храни са много полезни – броколи, моркови, картофи, грах и спанак”.

Цифрите и числата. В материалите “easy-to-read” се избягват големите числа, статистиката, съотношенията, процентите, формулите. Вместо “3541” се изписва “много”, а вместо “7%” – “няколко”. Вместо историческата дата “6.09.1867” се казва “преди много години”. При актуални дати изписването е подробно – “понеделник, 6 юни 2005 година”. Винаги даден брой, дори под десет, се изписва с цифри, например вместо “шест” се посочва цифрата “6”. Телефонните номера се пишат в групи до три цифри – примерно “062 – 93 – 73 – 42 - 8”. Никога не се използват римски цифри.

Пунктуацията. Използват се елементарни пунктуационни знаци, а се избягват точка със запетая, многоточие, дефис, скоби (с изключение на кръглите), апостроф. Особено четивен се приема текст с много изреждане и изброяване в подточки и с номериране.

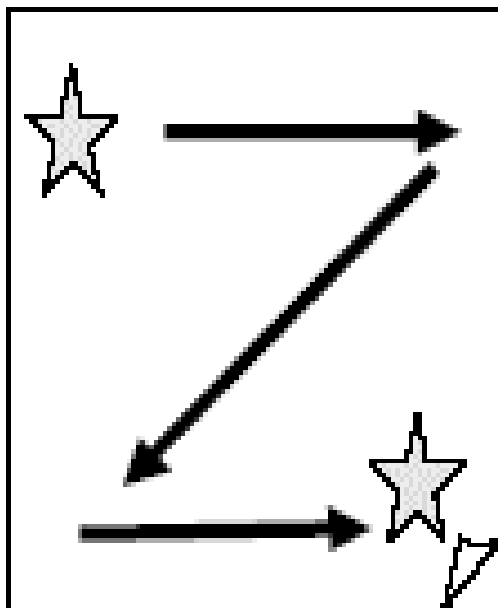
Днешните специалисти по четенето отричат да има точни параметри в “олекотяването” на специфичните издания за инвалиди или слабограмотни, но редакторите и особено пишещите текстовете за тези издания все още прибегват до помощта на тестове за четивност на материалите. Съществуват около 40 формули за проверка на четивността на адаптираните или оригиналните “easy-to-read” текстове. Повечето от необходимите формули или тестове се основават на трудността на думите и дължината на изреченията. Ето някои от тях: 1) Fry Readability Graph. Общоприложим тест. Виж например, The Centers for Disease Control, Office of Science Policy and

Technology Transfer's Fry Graph page. 2) SMOG. Също общоприложим и широко употребяван тест, подобно на Fry Graph. Виж например, University of Utah Health Science Center's Smog Readability Formula page. 3) Gunning FOG. Един от първите инструменти за измерване на четивността. 4) SAM (Suitability Assessment of Materials). Автори на този тест са Cecilia и Leonard Doak. SAM се прилага за проверка не само на четивността, а и на комплексната потребителска достъпност на текстове и печатни материали. 5) Flesch Reading Ease / Flesch-Kincaid Grade Level. Използват се в софтуерните процеси на Microsoft Word.

Категорична е проверката на четивността на публикациите “easy-to-read” в сферата на здравеопазването. Подробна информация относно тестовете за четивност (на англ. readability) на материалите със здрава тематика може да се намери в уеб сайта на Harvard School of Public Health's Assessing Materials page или в секцията “Clear and Simple publication” към Националния институт за рака на САЩ (National Cancer Institutes).

Визуален план. На създателите на “лесните за четене” издания им е необходимо знание за перцепцията, за физиологията и психологията на процеса “четене”. Ключовият въпрос “как чете окото?” гарантира по-внимателното и съответно по-ефективното проектиране на четивни и за зле четящите хора материали. Важна предпоставка за професионалното писане е познаването на движението на човешкото око в акта на четене.

Как четете окото?

Известно е, че при западните култури движението е отляво-надясно и тежестта на визуалния план, информативните елементи в публикациите за “лесно и безпрепятствено четене” следва да се отнесат в лявата половина на страницата. Оттук произтича една от най-специфичните техники при нейния дизайн – текстовото поле се подравнява само отляво и никога от дясната страна. Другите специфични техники от визуалната концепция на “easy-to-read” изданията са:

1. Изобилие от илюстрации, снимки, рисунки.
2. Цветност на илюстративния материал в максимална пълнота. С уточнението, че цветовете не бива да са носители на информативност, а само на естетическо въздействие, тъй като в целевите групи може да фигурират и читатели с далтонизъм.
3. Снимките, картинките, фигурите се поставят в затворени полета.
4. Никога не се използва изображение за фон (background) на текста.

Известно е, че една илюстрация може да замени хиляди думи. В лесните за четене материали изображението играе много по-важна роля, отколкото в останалите типове четива. Няма спор, че конкретната, адекватната на съдържанието илюстрация има несравним потенциал при разбирането на смисъла. Спорна е обаче употребата на абстрактните картини. Те могат да обогатят атмосферата и да усилят емоциите от текста, но могат и да не бъдат разчетени. Въпреки това последните изследвания показват, че нереалистичните картини облекчават четенето при умствено изостаналите реципиенти (за които е характерно нагледно-образното мислене).

В “easy-to-read” изданията не се срещат диаграми, скици и шаржове, т.е. илюстрации, които подлежат на рецептивна деформация. Илюстрацията винаги е действена, а не символна, съдържа сюжет, а не кодиран смисъл. Така посланието става комуникативно, “говорено” и “изиграно” едновременно. От показаните примери подходяща за “лесни за четене” публикации е илюстрация Б.

Илюстрация А

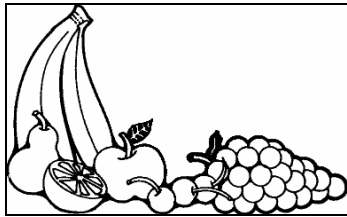
Илюстрация Б

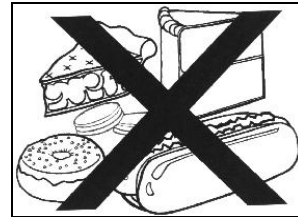
Илюстрацията трябва да носи позитивно внушение и трябва да се избягва рестриктивната, забранителната иконография. Препоръчва се изображението да е това, което “трябва”, а не което “не трябва”. Още повече, в някои култури не съществува знак за равенство между зачеркващият знак “X” и предупреждението “не!”.

От приложените по-долу примери подходяща за “easy-to-read” изданията е илюстрация А.

Илюстрация А

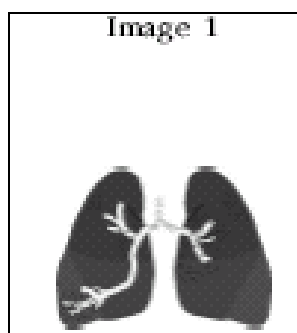

Илюстрация Б

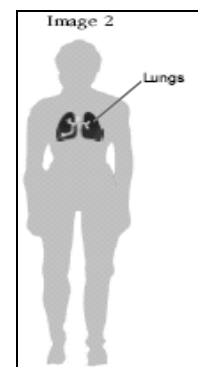

Лесни за четене и застраховани от неразбиране изображения на части от тяло, от сграда, от природен обект са само онези, които са поднесени заедно с цялото, с контекста. Например, изображението на бял дроб в медицински “easy-to-read” брошури е трудно за схващане в своя автономен вид (илюстрация А) и автоматично разчитащо се в условията на своето местоположение, в контекста на цялото човешко тяло (илюстрация Б).

Илюстрация А

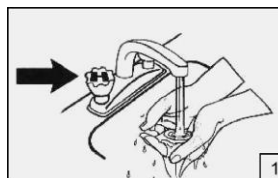
Илюстрация Б

Илюстрациите могат напълно да игнорират текста. Когато изданието и тип инструкция или пътеводител, е препоръчително да съдържа визуален алгоритъм за разбиране и възпроизвеждане

на указаните действия “стъпка по стъпка”. Стъпките е достатъчно да са номерирани. Думите в ляво са излишни.

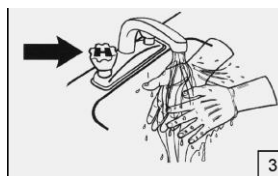
1. *Намокрете ръцете си с топла вода.*

2. *Натрийте ръцете със сапун за 10-15 секунди.*

3. *Изплакнете ръцете с топла вода.*

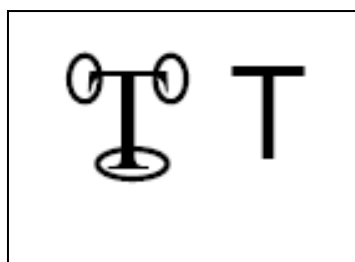
Издателите на “лесни за четене” материали се съобразяват със следния парадокс. Доколкото изобразителното изкуство има свойството да кондензира големи обеми послания, едновременно с това илюстрациите увеличават общия обем на изданието. Увеличаването на обема на първоначалната публикация не е недостатък, а дори е задължително при адаптирането на цели закони и научни текстове.

Типография. Макет. Цялостният макет на “easy-to-read” изданието трябва да е открит, опростен и привлекателен. Широкият бял полет и свободното разполагане правят текста достъпен. Писменият текст се разбива на блокове (абзаци) с ограничен брой редове на страница. Думите от едно изречение се вметват на един ред, т.е. всяко изречение трябва да завършва в

момента на естествените паузи на речта. А всяка нова идея, нов момент задължително се прехвърля на нова страница. Самото текстово поле никога не се подравнява отдясно.

Шрифт. Размер на буквите. Безспорно буквите трябва да са достатъчно ясни и големи. Затова ясният засечен (*серифен*) шрифт е най-адекватен. Препоръчват се Helvetica, Garamond, Times New Roman, Century Schoolbook. Не се допуска употреба на повече от два шрифта в цялата публикация. Особено внимание се изисква при подчертаванията на важни думи и изрази – единствено допустима е употребата на получер цвят (**bold**) и долна черта (**underlining**), а крайно недопустимо е изписването на цели изречения с главни букви и в курсив (*italic*).¹⁵

Разликата между подходящите и неподходящите, между серифните и безсерифните шрифтове в помагалата за “easy-to-read” публикуване се онагледява по следния начин:

Не използвайте Monotype Corsiva.

Не използвайте безсерифни шрифтове (San Serif Font) – Arial.

Използвайте само серифни шрифтове (Serif Font) – Times New Roman.

По отношение на размера на буквите специалистите са единодушни, че кегел от 14 до 16 пункта е типичният индикатор за “лесно за четене” издание. В популярните помагала¹⁶ за “easy-to-

¹⁵ Jacobson, Kara L. and Felicia J. Morton. Developing Easy-to-Read Patient Education Materials. Breast Health Connection of Georgia, 2002. http://www.breasthealthga.org/Education_Program/health_literacy/KJFMLiteracy%20Slides.ppt (и в PDF)

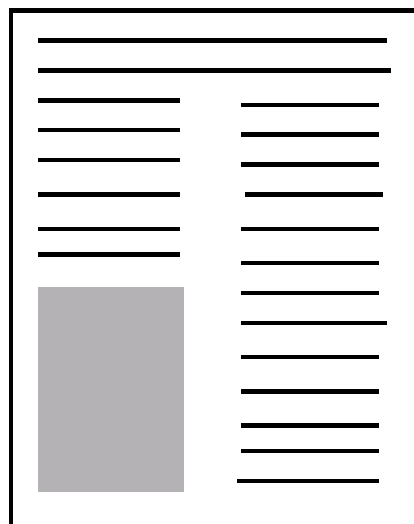
¹⁶ Jacobson, Kara L. and Felicia J. Morton. Developing Easy-to-Read Patient Education Materials. Breast Health Connection of Georgia, 2002.

read” публикуване тази илюстрация се е наложила като задължителна:

Това са 12 пункта.
Това са 14 пункта.
Това са 16 пункта.
Това са 18 пункта.

Текстът на страницата. Как се получава “лесна за омото страница”?:

1. При изброяване да се използват подточки (bullets)
2. Да не се използва равнение на текста отдясно (right-justified margins)
3. Страницата да се организира в две колони. Колоните да са с дължина на реда 20-30 знака. Ако текстът е в една колона, дължината на реда да е 40-50 знака.
4. Ключовата информация да се вмести в text-box.

Planning a trip to Asia?

There are things you can do to protect yourself from getting malaria. This fact sheet tells you what you can do.

See your doctor as soon as you start planning your trip.
Your doctor can give you medicine to prevent malaria. The medicine you get will depend on where you are going and what kind of health conditions you may have. The doctor will need to know if you have any special health conditions.

Tell the doctor if you are pregnant, have an allergy to any drug, have epilepsy or mental illness, are taking a prescription or over-the-counter medicine. It may make a difference in what kind of preventive anti-malarial drug the doctor can give you.

What medicines can prevent malaria?
Your doctor will give you either chloroquine, mefloquine, or doxycycline to prevent malaria.

Avoid insect bites while in Asia
Mosquitoes transmit malaria. In order to avoid mosquito bites, you should follow these safety precautions:
-Wear long sleeves and pants.
-Use bug spray with DEET (a bug repellent).
-Stay indoors when it gets dark.
-Use mosquito nets over your bed.

How do I know if I have malaria?
Symptoms of malaria include flu-like symptoms, fever, chills, muscle aches, and fatigue. If you have any of these symptoms while traveling, or for one year after you return home, see a doctor right away.

There are medicines that cure malaria. These medicines must be prescribed by a doctor. If malaria is left untreated, you could develop serious health problems. If left untreated, malaria can be deadly.

Печат. Хартия. Корица. Тъмният печат на светла хартия е най-лесен за четене. Особено важно е да се избягва оцветен текст върху цветен фон. Според някои специалисти не е желателен и негативният печат – бели букви на тъмен фон. По отношение на хартията изискванията са най-строги. Тя трябва да е от най-високо качество, да дава достатъчен контраст между илюстрациите и текста. Да не е гланцирана, тъй като отразява светлината, да не е прозрачна, за да не смесва лицеви и задни редове и по възможност да е матирана (matt). Оформлението на книжното тяло трябва да е съотносимо на съдържанието и предназначението. Ако изданието е за възрастни читатели, да не предизвиква детско впечатление. Една “easy-to-read” книга или брошура трябва да изглежда като “истинска книга”.

ИЗДАТЕЛЯТ НА “ЛЕСНИ ЗА ЧЕТЕНЕ” ПУБЛИКАЦИИ

Създателите на “лесни за четене” издания са изправени пред непосилното за мнозина предизвикателство да поднесат *лесноразбираеми текстове на прост език*. Оказва се, че най-трудно е да се адаптира едно художествено произведение в лесен за четене вариант. Адаптацията не е превод, а преразказ в сбит вид, реферат на чужда идея. При адаптираната версия всяка дума е ясна и трябва да е *носител на въздействие*, равностойно на цяла сцена от авторския оригинал с нейните емоции и атмосфера.

Издателите на адаптирани “easy-to-read” материали, от своя страна, са субекти на важна договореност, обвързваща ги с правен акт за “ненакърнимост на оригинала”. В САЩ например издателят на публикации “с едър шрифт” е задължен да плати правата или да откупи стандартен лиценз за ползване на вече издавана литература. Правата за издания с едър шрифт в САЩ, за разлика

от Европа, не спадат към четивата за хора с увредено зрение, тъй като се лицензират от издателства, специализирани в този профил и покриващи специфични ниши на търговския пазар. При това в договора за “право за издание с едър шрифт” се фиксира и процент за авторско възнаграждение (за разлика от договорите за издания за слепи – брайлови или говорещи книги).

Издателят на адаптираните за образователни цели творби “с едър шрифт” носят пълната отговорност за степента на редукция на оригинала¹⁷. А проблемите при технологичната манипулация на вече издадена илюстрирана книга са немалко:

- загуба на желания ритъм в последователността на текст и илюстрация;
- загуба на визуалните (семантични и графични) топоси за адекватно дешифриране и разбиране;
- загуба на пространственост, ергономичност и други предимства на оригиналния дизайн;
- превръщане на “книгата с илюстрации” в “книга от илюстрации”;
- дефектиране на визуалната концепция в следствие на промяната във формата или големината на книгата (разширение по хоризонтала – “двоен квадрат”: план за пейзажи, сценография, събирателни, кадрови сюжети и истории; квадратни или кръгови разширения: поле за множество едновременни действия; изправен правоъгълник: план за височини, високи сгради).

Проблеми могат да възникнат и при съкращаването на текстовата субстанция на детски повести, приказки или книги-игри:

- нарушаване на целостта на творбата, което ще достави

---

¹⁷ Буквар за авторски права. Фокус върху правата. София, Посолство на САЩ, 2002, с. 38-40.

погрешна представа на детето за оригинала;

- клипингова организация чрез използване само на ключови откъси извън контекста на темата, сюжета, героите;
- “екологична” редакторска намеса (почистване на изложението от препратки към историята, към други творби, сентенции и други абстрактни “аксесоари”);
- игнориране на знанието за оригинала; в този смисъл е нужно да подчертаем, че редакторите са длъжни да представят редуцираната версия като “мостра”, която да мотивира обучаващия се да чете или трудно четящия да потърси книгата и в оригинал; добра практика е адаптираното “easy-to-read” издание да е придружено от снимка на корицата и от библиографска информация за първоизточника.

Много от посочените и другите непредвидими рискове се избягват в практиката на издатели-професионалисти, които поощряват своите писатели и илюстратори да се запознаят с целевата аудитория и да любопитстват за опита и ежедневието на читателите като узнават все повече и повече за трудността “четене”.

ИЗДАТЕЛСТВА НА “ЛЕСНИ ЗА ЧЕТЕНЕ” КНИГИ

Материали за лесно четене могат да се създават от всякакъв тип издатели. Примерно специализирано комерсиално издателство може да създава варианти за лесно четене на всички или на подбрани свои стандартни издания. Този производствен метод е добре усвоен в Швеция и съответства напълно на политиката за нормализация и пълно социално включване на непълноценните хора в общия обществен поток. Нещо повече.

Обособяването на специално звено, организация за “лесни за четене” издания носи и полза, и престиж. Това означава, че издателството има нещо повече от другите – специални кадри, особени навици и знания за редакционната работа, специален маркетинг, реклама и информация.

Често задавания към експертите в този издателски профил въпрос е съществува ли солидна икономическа основа за издаването на книги и вестници за лесно четене и не разчита ли тази дейност само на правителствени субсидии или благотворителност. Естествено производствената им стойност зависи от разходите, от броя отпечатани материали и от организацията на редакционната работа и дизайна. Не е тайна, че производствената стойност е по-висока от стойността на стандартните печатни материали. Опитът на скандинавските страни показва, че книгоиздателствата, специализирани в “easy-to-read”, могат и да се самофинансират, тъй като по-голямата част от “лесните за четене” публикации са рентабилни при продажбата на 4–5 хиляди екземпляра. Един седмичен вестник от 8–12 страници може да съществува и дори да печели при 20 хиляди абоната (например, шведският вестник **8 PAGES (8 SIDOR)** има 15 хиляди абоната и се чете от 120 хиляди души).

Наблюдава се още един факт, благоприятстващ разцвета на “easy-to-read” изданията. В интернет книжарницата Amazon.com само през месец март 2005 г. се продават 621 заглавия в “easy-to-read” формат. Най-многобройни са продуктите на издателствата Puffin Easy-to-Read и Hardcover. В “паспорта” на изданията много лесно може да се открие тенденцията на уеднаквяване на стандартите за писане и издаване на “лесни за четене” материали: формално са предназначени за 4–8-годишни читатели, повечето са с общ автор – Jean Van Leeuwen, и общ илюстратор – Ann

Schweninger, изданията са с меки корици (Paperback), със среден обем 56 страници, с размери 9.0 x 6.0 x 0.2 инча или 8.9 x 6.0 x 0.2 инча, със средна цена \$3.99 (вж *Приложение 5*).

Интересна и нова е практиката “Easy-to-Read” на издателство Friedman Publishing – Мелбърн, Австралия (вж *Приложение 6*)¹⁸. Лесните за четене книги на това австралийско издателство са за хора, които желаят да подобрят уменията си за четене на английски език и да получат интересна информация по най-лек и разбираем начин.

Организацията BARB'S People Builders със седалище в Лос Анджелис, САЩ, издава литература в специални поредици “Easy-to-Read Series”, като най-богатата на заглавия е “A Rookie Reader” – нехудожествени книги за начинаещи читатели (nonfiction books for beginning readers)¹⁹. Тези книги са евтини, богато и пълноцветно илюстрирани, текстът е разположен в две колони на страница, линията на разказа е една, използвани са прости езикови конструкции. Проектирани са за първо-второ ниво на четене или за 4–7-годишни, но са удобни и за възрастни начинаещи читатели. Всяка книга притежава отличителен знак за читателското ниво. Например ниво А (Level A) е за 5–6-годишни, ниво В е за 6–7-годишни, ниво С е също за 6–7-годишни или за по-възрастни. Много от книгите са за лица от неевропейски произход. В такива случаи изданието носи означението (Af) за африкански американци и (As) за азиатски американци (вж *Приложение 7*).

Американското издателство *Dover*²⁰ публикува внушително количество пълноцветни “easy-to-read” книги (Full-Color Picture Book и Full-Color Sturdy Books). Интересното при неговата продукция е, че приоритетно място заемат класическите

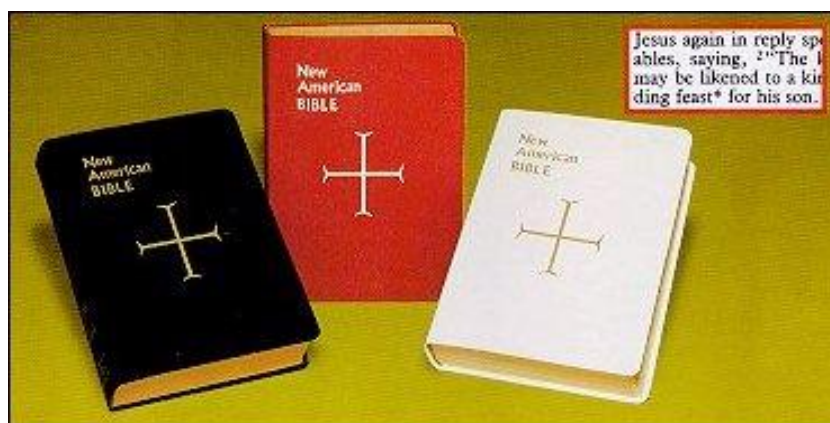
¹⁸ ImageWorks: Easy-to-Read. 2005. <http://www.imageworks.com.au/easytoread>

¹⁹ BARB'S People Builders: Easy Read. 2005. <http://www.barbsbooks.com/easyread.htm>

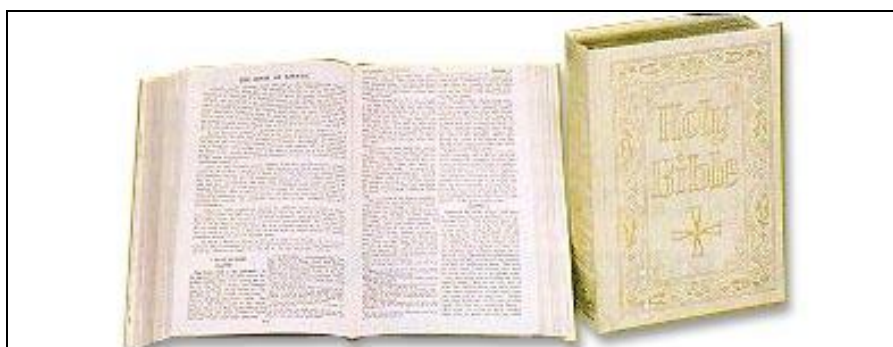
²⁰ Dover Publications, 2005. <http://www.doverpublications.com>

художествени текстове и адаптираните им чрез съкращения версии за “лесно четене”. Сред книгите “easy-to-read type” се откроява серията в кутии или във футляри – по три, пет или седем (вж Приложение 8).

Особено разпространени в “лесни за четене” версии са изданията на Библията. Активна издателска дейност в тази посока развива Catholic Book Publishing Co.²¹, чиито публикации са богато илюстрирани, с десетки фотографии, карти и речници.

St. Joseph New American Gift Edition. Easy-to-read type, \$26.95. 1696 страници. Размери 6 1/2 x 9 1/4. Корицата имитира кожа. В три цвята – бял, черен и червен.

St. Joseph New American Fine Art Edition. Easy-to-read type, \$42.00. 1696 страници. Размери 6 1/2 x 9 1/4. Корица – бяла със златни орнаменти.

²¹ Catholic Book Publishing, 2005. <http://www.catholicshopper.com/products/bibles.html>

ВЪЗРАЖЕНИЯТА

Критиката към изданията “easy-to-read” е аналогична на тази, която се отправя към “говорещите” книги. Безспорно аудиокнигите са приоритет на книгоиздаването за незрящи, но не е тайна, че те с лекота игнорират печатната книга от ежедневието и на зрящите. В Германия например издателствата за “книги за слушане” са заклеймени като “издателства за глупави и необразовани хора, които ги мързи да четат”. В САЩ аудиокнигата, предназначена за “четене с уши” паралелно с рутинни мануални дейности като шофиране, сериозно измества “книгата за ръцете и очите”. И това е повече от естествена човешка реакция – всяко действие в природата се извършва по най-икономичния начин, с минимум разход на енергия и време.

За свое оправдание американците сочат следните предимства на аудиокнигите: по-малко комплексно натоварване, улеснено възприемане при трудни текстове, развлечение при успоредни монотонни дейности, могат да се “четат” дори с уморени очи, събуждат фантазията, имат, макар и инфантилизиран, образователен ефект. Недостатъците на “говорещите книги” също са известни: слушането изисква концентрация и време, някой друг ти определя темпото на четене, има по-голяма вероятност да заспиш, отколкото при печатната книга (не прелистваш страници), ако говорителят не е подходящ, може да развали впечатлението и от най-добрия автор, а и този род “алтернативни” книги са доста по-скъпи.

Аналогичен “мързелив ефект” вече е установен и при слепите. В Русия например “говорещите книги” се четат 10 пъти повече от книгите с релефно-точков или брайлов шрифт. Четенето е труд, особено натоварващ неврофизиологичен и психически труд. И незрящите очевидно просто се глезят като не желаят да четат сами.

Първите сериозни възражения срещу “лесното четене” се долавят в края на 80-те години на XX век в Япония. По това време там

е назряла тревога – най-енергичната, най-неуморната нация е престанала да чете. За тази тенденция обаче не е виновна само настъпващата “ера на аудиокнигите”. Съществени промени в навиците за четене сред японците внасят не само нашумелите компактни касетофони със слушалки (уокмените). За виновник е посочен един типично японски патент – сборниците с къси стихотворения “танка”. За разлика от другия японски феномен – тристишието “хайку”, което е лесно за прочитане, но трудно за осмисляне произведение, “танка” е вторично култивиран за лесно четене, осмисляне и възпроизвеждане текст.

През 1987 г. начело в списъка на бестселърите е сборникът с “танка” “Празникът на салатата”. Неговата авторка Мачи Тавара е 24-годишна, никому неизвестна учителка по литература. В година, в която тиражите на книгите на популярните поети не надхвърлят 700–800 екземпляра, сборникът “Празникът на салатата” е продаден в тираж 2 милиона. Тайната на феноменалния успех бързо е разкрита. Заглавието на книгата е взето от едно от 434-те стихотворения:

*– Колко е вкусно! –
каза ти, опитвайки салатата.
Беше шести юли. И сега този ден за нас
е празник на салатата.*

Именно простотата, непринудената лексика, лекотата и дори лекомислеността подкупват читателя. Същата функция изпълняват и оптимизмът, наивността и инфантилността по печатните редове. Книгата с “танка” е наситена с трапезна и улично-разговорна реч:

*По рафтовете на магазините
на магазините за самообслужване
зрят домати.
Тъжно ли ти е?
Изглеждаш по-печален и от замразените зеленчуци.*

Манията по лесните за четене “танка” сериозно импонира на

воплите на критиците да се четат книги като “Престъпление и наказание”, защото принуждават читателя да се замисли над живота. Писателят Койо Одзаки обаче е един от малцината, които открито признават: “Руската литература е възсуров бифтек, а японците обичат постната риба.” Литературата “бифтек” отдавна се е оказала твърде тежка за отслабналите японски стомаси и в мига, в който им предлагат салата, всички ѝ се нахвърлят. Лекото зеленчуково блюдо до днес е оригинална недвусмислена метафора за “диетично четене”, което при пристрастяването носи рисковете от ментална анорексия или интелектуална булимия.

Възражения относно достъпа и пристрастяването на клинично здрави читатели до “лесните за четене” издания могат да се потърсят и в строго теоретичен план.

Когато стремежът е да се открият достатъчно убедителни основания за “трудното четене” като ценност и като перспективна културна практика, известна икономичност ни предлага “спираловидният” подход. Този подход има своето място в разбирането на четенето в дълбочина, т.е. в неговата информационна и гносеологична същност: от една страна, четенето е информационен обмен, който се развива на принципа на спиралата, а от друга – четенето е процес на познание (образователна комуникация), който се движи също по спирала.

Смятам, че е уместно тук да приложим едно от най-оперативните понятия – понятието “барьера”, което детерминира *парадигмата на “преодоляването”*, предложена от руския психолог Р. Х. Шакуров²². Тя допълва парадигмата на “задоволяването” в мотивационната теория на Абрахам Маслоу

---

²² Шакуров, Р. Х. Барьер как категория и его роль в деятельности. В: Вопросы психологии, 2001, № 1, с. 3–18.

и предложената от него “пирамида на потребностите”. Или, получаваме закономерност, аналогична на културно-цивилизационната, пирамидално-спираловидната закономерност на развитието. Защото спиралата на индивидуалното развитие е именно процес на преодоляване на препятствия по пътя към задоволяването на потребностите в йерархия. Основният движещ фактор са бариерите (проблемите, задачите), а процесът на развитие следователно е процес на самопопълване на ресурси за целите на преодоляването.

Бариерите в информационната дейност са ключов фактор. Всяка информационна бариера би трябвало да повишава интереса, да мобилизира търсенето на ресурси, когато *новите знания в околната среда не съответстват на наличните в паметта, на натрупаните в миналия опит*. Деструктивно въздействие оказва липсата на информационни препятствия или информационното затъмнение или изолация. Известно е, че човешкият мозък се намира под принудата на информационното поле, т.е. функционира нормално при непрекъснат и активен информационен приток отвън. Бездействието е пагубно за интелигентността.

Очевидно е, че за разбирането на *четенето като трудоемка и продуктивна информираща комуникация* е особено полезна парадигмата на преодоляването. За разлика от парадигмата на “приобщаването”, в рамките на която комуникацията се разбира като “взаимно усилие за осъзнаване на едно и също нещо”²³, парадигмата на преодоляването навлиза в дълбините на трансформиращата същност на комуникацията. Позволява да се направи разлика между рутинна и нерутинна

---

²³ Николов, Е. Синейдетика: Обща теория на комуникацията. Варна, София: ВСУ “Ч. Храбър”, СУ “Св. Кл. Охридски”, 1999, с. 30.

комуникация, между неформално общуване и сътворческо информирание, открива генезиса и факторите на умственото напрежение, на мозъчната активност, на творческата мобилизация. И всичко това – благодарение на фактора “бариера”.

Четенето в парадигмата на преодоляването трябва да се разбира не просто като отношение между създател и потребител на информация, а като конфликт, като сблъсък с препятствия. Необходимите условия са различието и несъответствието. При четенето обаче е необходимо тройно несъответствие, т.е., за да се реализира пълноценен информационен обмен, е необходимо да има сблъсък по три направления: различие в диапазона на информацията, различие в аспектите на информацията и различие в информационните нива между създател и потребител. Само при тези условия възниква мисловна активност от страна на потребителя. Нещо повече – наличието на противоречия и провокативни елементи повишава информационното ниво на текста, а оттук и на читателя, тъй като той ги възприема като конфликт, с който е длъжен да се справи. Следователно бариерите, движещи механизма на информационната култура, трябва да са нестандартни, нерутинни. Точно както при творческото мислене, което се развива благодарение на преодоляване на необичайни и сложни препятствия.

Четенето, като дейност по самопопълване на ресурси за преодоляване на бариерите по пътя към повишаване на информационната култура, е непрекъснат сблъсък със средата – източник на тези ресурси, т.е. със социалната памет, организираната информационна среда, която непрекъснато се стреми да наруши

равновесието на информиращия се субект. От своя страна, като елемент на тази среда, информиращият човек също се променя непрекъснато под въздействието на всеки конкретен комуникативен акт, повишава своята компетентност и съответно критериите за подбор и търсене на нови ресурси. Затова целият, съвкупният процес на четене може да се сравни със спиралата на еволюцията на комуникационното взаимодействие между контрагентите “читател – социална памет”. Всяка извивка по спиралата е “сблъсък” с даден текст, чието преодоляване освобождава търсенето на друг текст и последващия “сблъсък” с него и така до безкрайност. Спираловидният подход в рамките на парадигмата на преодоляването ни позволява да приемем *четенето като развитие*, не като еднократен и завършен, а като никога незавършващ информационен акт.

Четенето обаче е не само информираща, а и образователна комуникация или, от гносеологична гледна точка, четенето е основното и най-надеждното средство на познанието. С други думи, *четенето е дейност по преодоляване на незнанието* и е фундаментална за всяко човешко същество. Защото, както обобщава Хосе Ортега-и-Гасет: “Бог знае всичко и затова не опознава. Но човекът – това е жива недостатъчност, човекът се нуждае от знания, стига до отчаяние в незнанието.” Разбира се, това се дължи на наличието на съзнание у човека, но не просто като “съ-знание”, като процес на приобщаване към друго съзнание (Е. Николов); а като *преодоляване на волята за знание*. Този механизъм е доловен още от Артур Шопенхауер: обикновено волята е господарят, а знанието – служителят; но само при благородните и възвишени умове има един такъв излишък от познание над волята и нейните цели, който му помага да се освободи от игото на своя господар, да стане свободно и да вижда нещата така, както са. Именно този “излишък” от познание е резултат от целенасоченото развитие на човек, който успява да

самопопълва ресурсите си за преодоляване на всякакъв вид прегради, включително и на собствената воля.

Не би било пресилено да кажем, че фундаментът на индивидуалното, на човешкото развитие е самообразователното четене разбрано като *системна, последователна и трудоемка интелектуална дейност по натрупване и обновяване на запаса от знания*. Ако трудностите, бариерите и тяхното преодоляване са тайната на менталното развитие, несъмнено “лесните за четене” издания са спирачка за това развитие. С уточнението, че вече става дума не за читатели със специфични информационни потребности, а за склонни към мързел грамотни индивиди с иначе неограничени интелектуални възможности. Оттук нататък ще бъде основателен въпросът дали “лесните за четене” материали са и опасни.

REFERENCES

- Буквар за авторски права. Фокус върху правата. София: Посолство на САЩ, 2002, с. 38-40.
- Николов, Е. Синейдетика: Обща теория на комуникацията. Варна, София: ВСУ “Ч. Храбър”, СУ “Св. Климент Охридски”, 1999, с. 30.
- Стефанова, Д. Книги със специална форма за хората с увреждания. В: Библиотека, 2004, №1, 49–53.
- Шакуров, Р. Х. Барьер как категория и его роль в деятельности. В: Вопросы психологии, 2001, № 1, с. 3–18.
- 57-th World Newspaper Congress. 11-th World Editors Forum. Info Services Expo 2004. <http://www.wan-press.org/IMG.html> [06.10.2005]
- 8 PAGES (8 SIDOR). <http://www.8sidor.se> [06.10.2005]
- Anderson, Kristina. 10 Tips. 2005. <http://www.easyreadcopywriting.com/docs/10tips.pdf> [06.10.2005]
- BARB'S People Builders: Easy Read. 2005. <http://www.barbsbooks.com/easyread.htm>
- Catholic Book Publishing, 2005. <http://www.catholicshopper.com/products/bibles.html> [06.10.2005]
- Centre for Easy-to-Read. 2005. <http://www.lattlast.se> [06.10.2005]
- Dover Publications, 2005. <http://www.doverpublications.com> [06.10.2005]

Guidelines for Easy-to-Read Materials / Compiled by Bror Tronbacke. Published by IFLA Headquarters. IFLA Professional Report no. 54. The Hague, 1997. (The IFLA Guidelines available in English, Spanish, French, German and Russian).

Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia / Gyda Skat Nielsen and Birgitta Irvall. Under the auspices of the Section of Libraries Serving Disadvantaged Persons. The Hague: IFLA Headquarters, 2001. 37 p. 30 cm. (IFLA Professional Reports ; 70).

ImageWorks: Easy-to-Read. 2005.
<http://www.imageworks.com.au/easytoread> [06.10.2005]

International Easy-to-Read Network Meeting. Barcelona, 6–8 October 2005.
<http://lecturafacil.galeon.com/Documents/ProgramaBro.pdf>
 [06.10.2005]

Jacobson, Kara L. and Felicia J. Morton. Developing Easy-to-Read Patient Education Materials. Breast Health Connection of Georgia, 2002.
http://www.breasthealthga.org/Education_Program/health_literacy/KJFMLiteracy%20Slides.ppt [06.10.2005]

Make it Simple: European Guidelines for the Production of Easy-to-Read Information for People with Learning Disability for authors, editors, information providers, translators and other interested persons / By Geert Freyhoff, ILSMH-EA Gerhard Hess, Lebenshilfe, Germany; Linda Kerr, ENABLE, Scotland; Elizabeth Menzel, ILSMH-EA; Bror Tronbacke, Easy-to-Read Foundation, Sweden; Kathy Van Der Veken, ANAHM, Belgium. Brussels (Belgium): ILSMH European Association, June 1998. 26 p. (These Guidelines have been published in all official languages of the European Union: Danish, Dutch, English, Finnish, French, German, Greek, Italian, Portuguese, Spanish and Swedish).

Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Geneva, 1955 and approved by the Economic and Social Council, 31 July 1957 and 13 May 1977.

The Standard Rules of the United Nations on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities. <http://www.lattlast.se>
 [06.10.2005]

The United Nations Literacy Decade (2003–2012).
<http://unesco.org/news/literacy2003.htm> [06.10.2005]

Tronbacke, Bror Ingemar (Swedish Easy-to-Read Foundation, Stockholm, Sweden). Easy-to-Read — Needs, Network and Information Technology: Доклад на семинар “Международни програми за четенето”, Крим, 20 окт. 2004. <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2004/disk/doc/142.pdf> [06.10.2005]

Tronbacke, Bror Ingemar (Swedish Easy-to-Read Foundation, Stockholm, Sweden). The Publishing of Easy-to-Read in Sweden: Lecture given at

National Library of Australia, Canberra, 1993. <http://www.llstiftelsen.se>
[06.10.2005]

UNESCO – 2003 EFA Global Monitoring Report 2003/4. Gender and Education for All: The Leap to Equality. Paris, UNESCO, 2003, p. 87, 319.

World Editors Forum. 2005. <http://www.worldeditorsforum.org>
[06.10.2005]

Приложение 1

Първият вестник тип *easy-to-read* със заглавие “8 страници: Лесни за четене новини”. Издава се в Стокхолм, Швеция

8 PAGES

Number 21

EASY-TO-READ NEWS

June 8, 1994

This picture was taken from a boat 50 years ago. The soldiers walk in the water to the French shore. Many of them were shot.

The soldiers were young men when they landed on the coast of France during the Second World War. 50 years have gone now, and they make the landing once again

The soldiers meet again

Hitler was in power over almost all Europe and North Africa 50 years ago. The Second World war was terrible. Many countries decided to join to stop Hitler.

Soldiers from England and the USA and from other countries came together in England. One morning they went to France. This special day is called D-day.

Thousands of soldiers landed on the shores of France. Many came by air and made parachute jumps. Others came by boat.

Some were killed at once.

Others managed to go ashore and could make war against the German soldiers.

The Germans lost and had to back. At last they had left France. Germany gave up one year later and Europe got peace.

This Monday it was 50 years since D-day. Tens of thousands of old soldiers came to celebrate it.

The Channel was full of war-ships and war-planes.

The planes dropped red paper flowers. They wanted to honour all the soldiers who had been killed on D-day.

Thousands of soldiers from many countries had died on that day.

President Clinton from the USA, Queen Elisabeth from Great Britain and other heads of State came to France for the memorial day. Tourists came also. Old soldiers looked for pals and for the graves of dead friends.

The leaders of Germany were not invited to the memorial day. The Russian leaders were not asked to come either.

Приложение 2 а

Стандартни правила на ООН за равнопоставеност и равни шансове за хората с физически и психически недостатъци.

Правило 15 – в две версии

“Easy-to-read” версия	Оригинален текст
<p>Rule 15. Laws</p> <p>The states are responsible for seeing that the handicapped are included in all laws dealing with the rights and obligations of handicapped people.</p> <p>The handicapped must be able to vote and make use of their rights like others. Handicap associations shall be approached when new laws are written that effect the lives of handicapped people.</p> <p>The rights of the handicapped may be included in the normal laws, but special laws may also be written for the handicapped.</p> <p>Laws may be required to prevent the handicapped from being treated badly or unjustly, such as laws against various types of violence towards handicapped people.</p>	<p>Rule 15. Legislation</p> <p>States have a responsibility to create the legal bases for measures to achieve the objectives of full participation and equality for persons with disabilities.</p> <p>1. National legislation, embodying the rights and obligations of citizens, should include the rights and obligations of persons with disabilities. States are under an obligation to enable persons with disabilities to exercise their rights, including their human, civil and political rights, on an equal basis with other citizens. States must ensure that organizations of persons with disabilities are involved in the development of national legislation concerning the rights of persons with disabilities, as well as the ongoing evaluation of that legislation.</p> <p>2. Legislative action may be needed to remove conditions that may adversely affect the lives of persons with disabilities, including harassment and victimization. Any discriminatory provisions against persons with disabilities must be eliminated. National legislation should provide for appropriate sanctions in case of violations of the principles of non- discrimination.</p> <p>3. National legislation concerning persons with disabilities may appear in two different forms. The rights and obligations may be incorporated in general legislation or contained in special legislation. Special legislation for persons with disabilities may be established in several ways:</p> <p>(a) By enacting separate legislation, dealing exclusively with disability matters;</p> <p>(b) By including disability matters within legislation on particular topics;</p> <p>(c) By mentioning persons with disabilities specifically in the texts that serve to interpret existing legislation.</p> <p>A combination of those different approaches might be desirable. Affirmative action provisions may also be considered.</p> <p>4. States may consider establishing formal statutory complaints mechanisms in order to protect the interests of persons with disabilities.</p>

Приложение 2 б

RULE 1

Knowledge

The member states should tell everyone about persons with disabilities and their rights. The states should tell everyone what persons with disabilities need and what can be done to help them.

INFORMATION ABOUT DISABILITIES
The member states should help to spread information about different disabilities.
The member states should let everyone know that persons with disabilities have the same rights and obligations as others.

NEWSPAPERS AND TV
Newspapers, radio broadcasters, and TV stations should talk about persons with disabilities in a way that describes them as ordinary people. The associations for persons with disabilities should take part in this work.

SCHOOLS
The united nations should make sure that a member state has schools where everyone can study on equal terms.

8

RULE 16

Economic Policy

The member states should include disability issues when making budgets and planning the economy.

The member states should try offering loans, lower taxation and contributions to those who work towards giving persons with disabilities the opportunity to live like others.

A special fund for persons with disabilities may be necessary in some member states.

RULE 17

Working Together for Something Better

The member states should make sure that those who work with disability issues work together. In this work the different associations for persons with disabilities should have much say.

26

Страницы от: The Standard rules of the United Nations: An Easy-to-Read Version of The Standard rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities / UN's Standard Rules have been revised to make them easy to read by Kitte Arvidsson; Translation to english Maria O'Donnell. – Stockholm, The centre for easy-to-read, 1998. – 33 p.

Приложение 3

Find Out If You Have HIV

You can find out if you have HIV at home with a test kit available at drugstores without a doctor's prescription. To use the test, you prick your finger to get a blood sample. Then you send the sample to the address given in the directions. You don't have to give your name. Be aware, though, that other tests, sometimes called rapid HIV test kits, have been advertised and sold over the Internet and elsewhere. These kits do not require you to send the tests to a lab. FDA has not approved these tests and they may not be accurate.

Your doctor's office or clinic is a good place to get a test for HIV.

If the test says that you have HIV, ask your doctor or clinic:

- Do I need more tests?
- Do I need to start treatment?
- Do I need to make any lifestyle changes at this time?

If you're a woman and you think you may be pregnant, find out right away if you have HIV.

Treatment early in pregnancy can greatly reduce the chance that your baby will have HIV.

FDA has approved many drugs to treat HIV and AIDS. They can help people with HIV or AIDS feel better for a longer time. But there is nothing yet that will cure AIDS.

Guard Against Other Illnesses

If you are infected with HIV, tell your doctor or clinic if your symptoms get worse or if you get any new symptoms. They may try a different treatment. To avoid germs in food that could make you much sicker, follow these food safety rules:

- When you handle food, wash your hands and kitchen utensils with hot water and soap.
- Cook food thoroughly.
- Make sure milk, dairy products, and juices are pasteurized.
- Cook eggs and seafood well. Never eat them raw.

Follow good food safety rules.

4

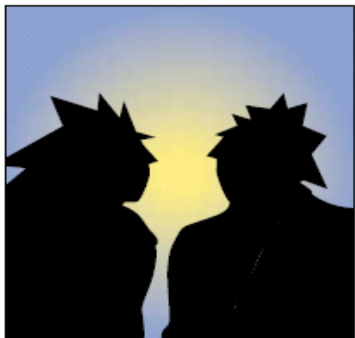
5

Remember:

The best ways to keep from getting AIDS are:

- Have sex only with one person who has never had sex with anyone but you. If you are a teenager and unmarried, the safest way is not to have sex at all.

- Don't use illegal drugs.

Make sure you know your sexual partner.

Don't share drug needles.

10

11

Страницы от: **How to Protect Yourself From AIDS.** – Rockville: Department of Health and Human Services, Food and Drug Administration, 2000. – 12 p.

Приложение 4

What Questions Should I Ask?

Here are some questions to ask your doctor to help you decide if you want to take part in a clinical trial:

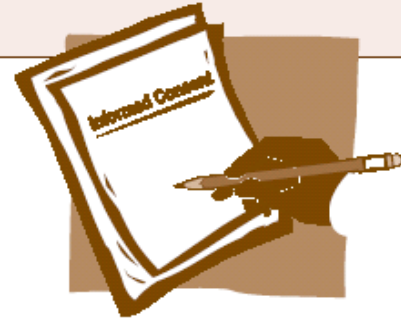
- What is the study trying to find out?
- What kinds of test and exams will I have to take while I'm in the study? How much time do these take? What is involved in each test?
- How often does the study require me to go to the doctor or clinic?
- Will I be hospitalized? If so, how often and for how long?
- What are the costs to me? Will my health insurance pay for it?

- What follow-up will there be?
- What will happen at the end of the study?
- What are my other treatment choices? How do they compare with the treatment being studied?
- What side effects can I expect from the treatment being tested? How do they compare with side effects of standard treatment?
- How long will the study last?

Points to Remember

- ✓ Clinical trials are tests of medical treatments to see if they are safe and if they work.
- ✓ Before you agree to take part in a study, you must be given complete information about the study, including possible side effects and benefits.
- ✓ You should ask lots of questions to be sure you understand the study. (See page 10).
- ✓ You must sign a special agreement called "Informed Consent" before taking part in the study.
- ✓ The Informed Consent is not a contract. You can leave the study at any time.

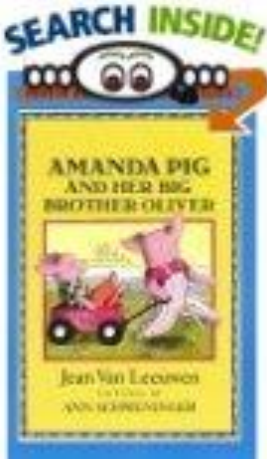
10

11

Страницы от: **Why volunteer? Clinical Trials of Medical Treatments.** – Rockville: Department of Health and Human Services, Food and Drug Administration, 2001. – 12 p.

Приложение 5

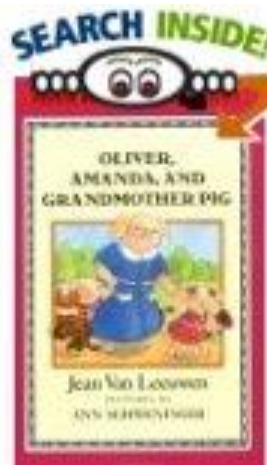
Книги *Easy-to-read type* на издателство “Puffin”

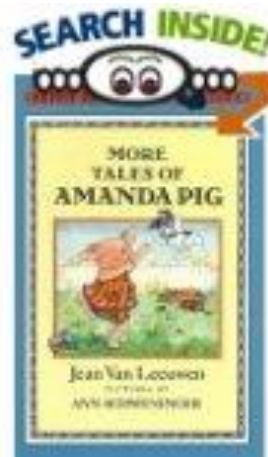
“Amanda Pig and Her Big Brother Oliver”
(Easy to Read Level 2) by Jean Van Leeuwen

“Tales of Amanda Pig”
(Puffin Easy-to-Read Level 2) by Jean Van Leeuwen

“Oliver, Amanda, and Grandmother Pig”
(Puffin Easy-to-Read Level 2) by Jean Van Leeuwen.

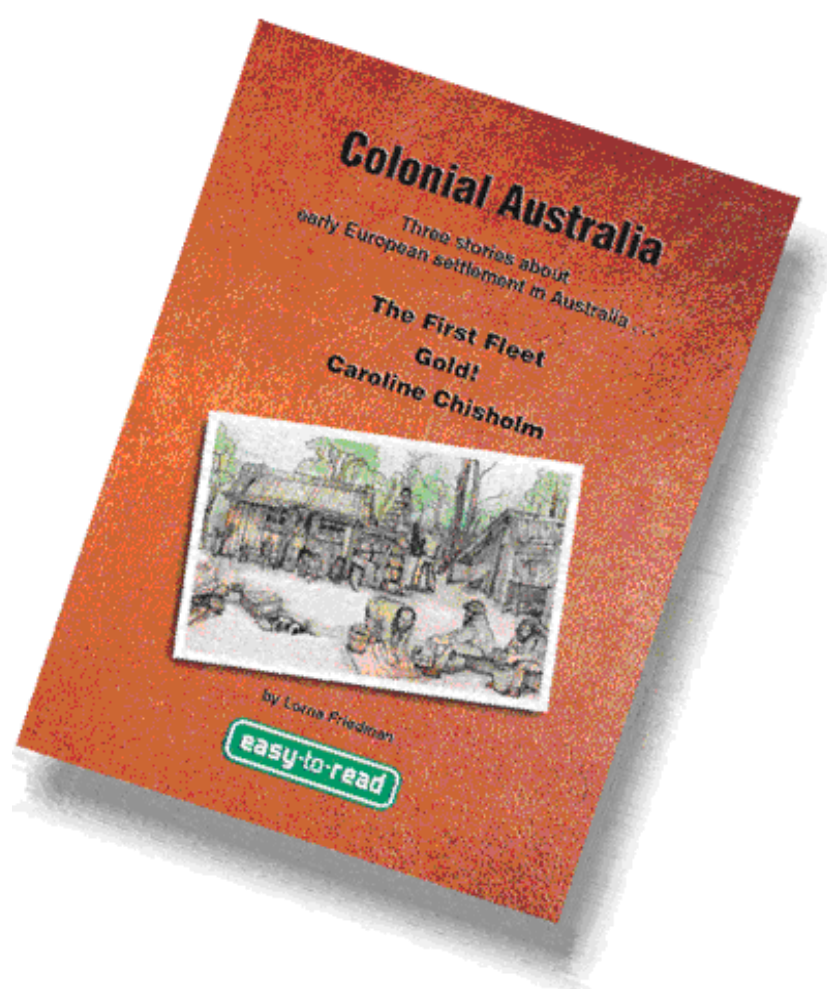

“More Tales of Amanda Pig”
(Puffin Easy-to-Read) by Jean Van Leeuwen

Приложение 6

easy-to-read

friedman
PUBLISHING

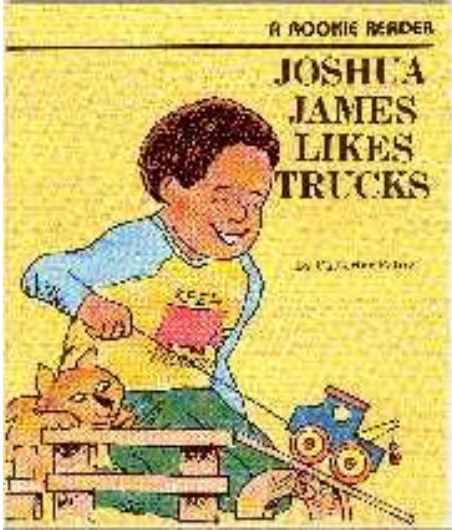
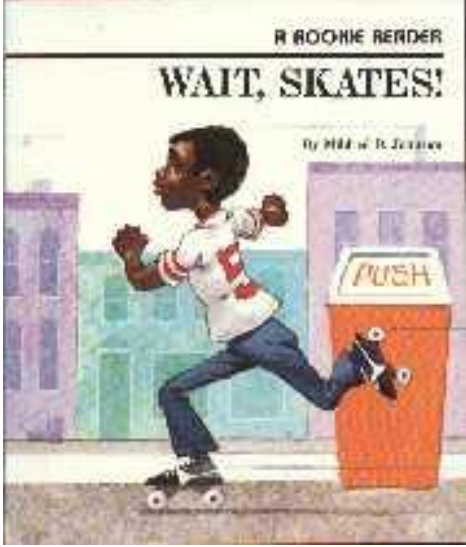
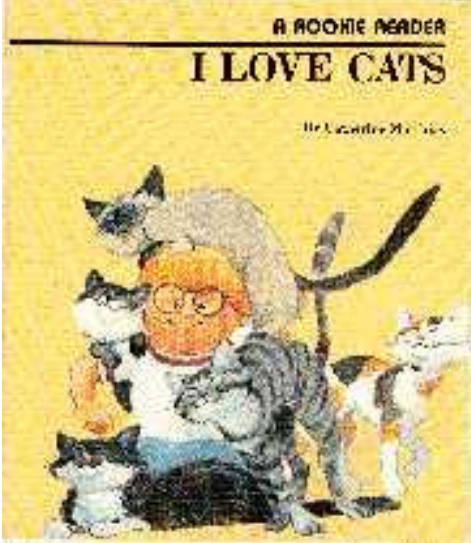
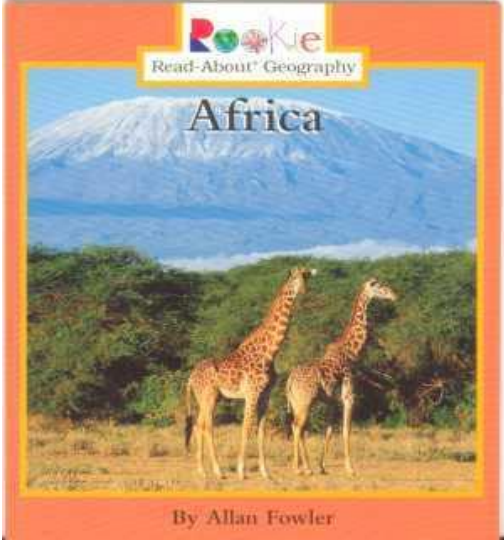

"Colonial Australia" (2002) е първото заглавие в серията "easy-to-read" на издателство Friedman Publishing – Melbourne, Australia. <http://www.imageworks.com.au/easytoread>.

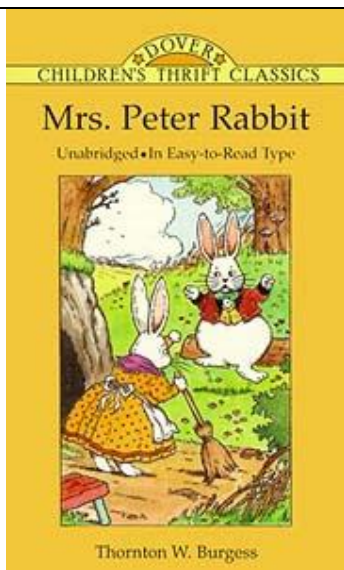

Приложение 7

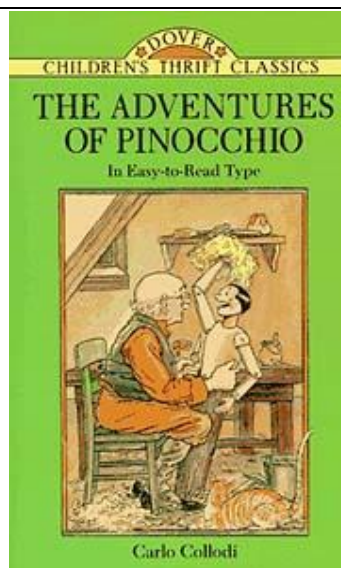
Книги от поредицата “Easy-to-Read Series” на BARB'S People Builders (USA)

 <p><i>Joshua James Likes Trucks</i> by Catherine Petrie. Level A.</p>	 <p><i>Wait, Skates!</i> by Mildred Johnson. Level C</p>
 <p><i>I Love Cats</i> by Catherine Matthias. Level B</p>	 <p><i>Africa: Rookie Read-About Geography.</i> \$5.36-Deach.</p>

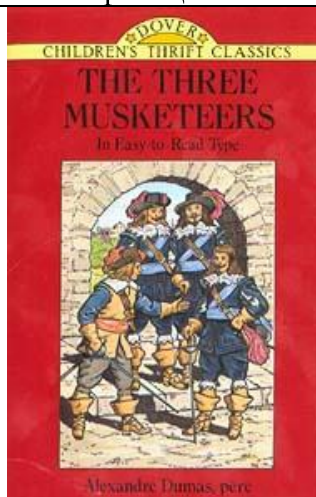
Приложение 8

Книги Easy-to-read type на издателство Dover

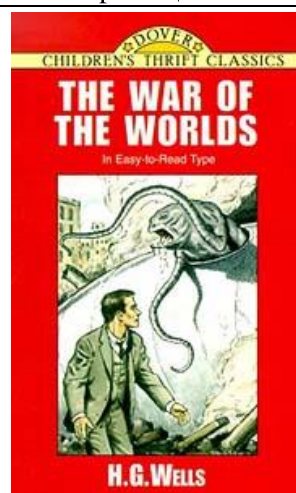
Mrs Peter Rabbit. Unabridged.
 Thornton W. Burgess
 In Easy-to-Read Type
 Мисис Питър Рабит.
 ISBN: 0-486-29376-9.
 Подвързия: мека, език: английски,
 страници: 82.

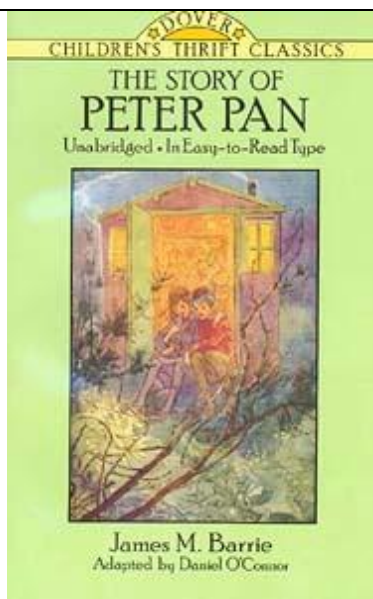
The Adventures of Pinocchio.
 In Easy-to-Read Type
 К. Колоди. Приключенията на Пинокио
 (със съкращения).
 Carlo Collodi. ISBN: 0-486-28840-4.
 Подвързия: мека, език: английски,
 страници: 92.

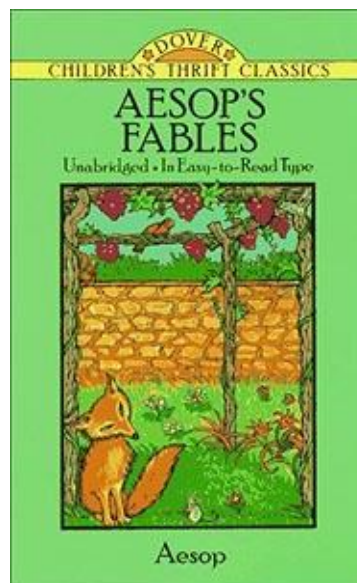
The Three Musketeers.
 Alexandre Dumas.
 In Easy-to-Read Type
 А. Дюма. Тримата мускетари (със
 съкращения).
 ISBN: 0-486-28326-7.
 Подвързия: мека, език: английски,
 страници: 92.

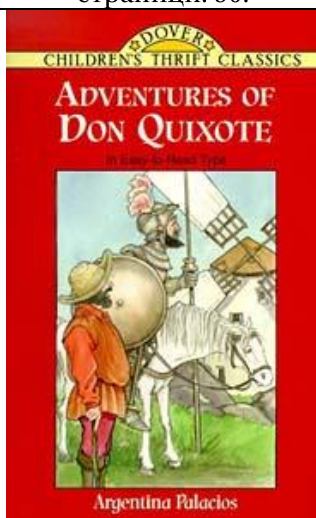
War of the Worlds.
 H.G. Wells.
 In Easy-to-Read Type
 Х. Уелс. Война на световете (със
 съкращения).
 ISBN: 0-486-40552-4.
 Подвързия: мека, език: английски,
 страници: 80.

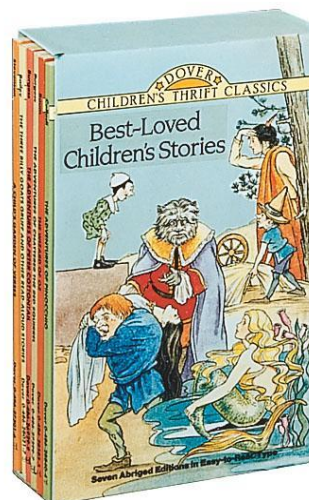
The Story of Peter Pan. Unabridged.
James M. Barrie.
In Easy-to-Read Type
Питър Пан.
ISBN: 0-486-27294-X.
Подвързия: мека, език: английски,
страници: 90.

Aesop's Fables. Unabridged.
In Easy-to-Read Type
Езоп. Басни.
ISBN: 0-486-28020-9.
Подвързия: мека, език: английски,
страници: 83.

Adventures of Don Quixote.
Argentina Palacios.
In Easy-to-Read Type
Приключенията на Дон Кихот (със
съкращения).
ISBN: 0-486-40791-8.
Подвързия: мека, език: английски,
страници: 60.

Best-Loved Children's Stories:
Seven Illustrated Books in Easy-to-Read
Type
Седем илюстрирани книги.
ISBN: 0486297470.
Общо 672 страници.